

Key words: insurance fund of documentation, term, terminological system, terminology rationing.

Рецензент: Кривулькін І.М., канд.фіз.-мат. наук, директор НДІ мікрографії, м. Харків

УДК 005.62:81'255:006.35(4)

Гінзбург М. Д., Клюнь А. М.

ПОСТІЙНЕ ПОЛІПШУВАННЯ ПЕРЕКЛАДІВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧУВАТИ ЯКІСТЬ РОБОТИ ГАЗОТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті покласифіковано основні вимоги до роботи газотранспортної системи України в умовах переходу на європейські технічні норми та стандарти. Показано, що одним з істотних чинників, які впливають на досягнення відповідності вимогам європейських стандартів газової інфраструктури, є якість українськомовних перекладів цих стандартів. Сформульовано сім основних вимог до перекладів європейських стандартів і критерії відповідності цим вимогам. Розглянуто організаційно-методичні й технологічні способи досягти відповідності кожній із зазначених вимог та їхній сукупності, що ґрунтуються на концепції ISO 9000. Особливу увагу приділено ситуаціям суперечності окремих вимог і діям перекладача в таких ситуаціях.

Ключові слова: газотранспортна система, європейський стандарт, перекладання, переклад, якість, постійне поліпшення, вимога, ідентичність, раціональна стислість, зрозумілість, застандартизованість термінології, системність, однозначність термінології, мовна правильність.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Згідно з ISO 9000 *якість* (англ. quality) – це ступінь, до якого сукупність власних характеристик об'єкта (продукції, послуги, процесу, особи, організації, системи, ресурсу тощо) відповідає вимогам [1, п. 3.6.1–3.6.2]. А *вимога* (англ. requirement) – це потреба чи сподіванка¹, *викладені* (англ. stated), *узагалі передбачувані*² (англ. generally implied) чи *обов'язкові* (англ. obligatory) [1, п. 3.6.4].

Газотранспортна система (ГТС) України – це такий стратегічно важливий для економіки України об'єкт, завдання якого – безаварійно та безперебійно постачати споживачам потрібні обсяги природного газу. ГТС – це складний технологічний об'єкт,

¹ У тексті [1, п. 3.6.4] англійськомовного терміна *expectation* перекладено як *очікування*. Проте в українській мові слово *очікування* має лише процесове значення: «дія і стан за знач. *очікувати*» [2, т. 5, с. 833], а в цьому визначенні йдеться про *сподіванку* – «надію на що-небудь; припущення, що ґрунтується на ймовірності, можливості чого-небудь» [2, т. 9, с. 556].

² «Узагалі передбачуваний» означає, що для організації й заінтересованих сторін це звичай чи загальна практика, що розглядувані потреби або сподіванку передбачають [1, п. 3.6.4, примітка 1]. На нашу думку, *generally implied* не можна перекладати як *загальнозрозумілі*, бо тут йдеться не про зрозумілість, а про те, що впливає з обставин, звичаю чи практики, а не з явного викладу.

неправильна робота якого може створювати на прилеглих територіях ризику для життя та здоров'я людей, тварин і рослин, для довкілля й природних ресурсів, для майна юридичних і фізичних осіб. Тому, експлуатуючи ГТС, дуже важливо дотримувати технічних норм і вимог промислової та пожежної безпеки, гігієни й безпеки праці, екологічної безпеки, енергоефективності тощо.

З огляду на це вимоги до роботи ГТС – це **визначені вимоги**³, які можна поділити на **обов'язкові** (законодавчі⁴ і регламентувальні⁵) і **викладені** у стандартах різного рівня приймання, тобто **застандартизовані** в національних стандартах, стандартах та інших нормативних документах (НД) оператора ГТС (рис. 1).

Зауважимо, що згідно з [5, ст. 23] національні стандарти й відповідно застандартизовані в них вимоги застосовують на добровільній основі, окрім випадків, коли обов'язковість застосовувати їх встановлено нормативно-правовими актами. Хоча відповідність вимогам національних стандартів, занесених до затвердженого переліку⁶, надає презумпцію відповідності (англ. provide a presumption of conformity) вимогам певного технічного регламенту, застосовування таких стандартів залишається добровільним.

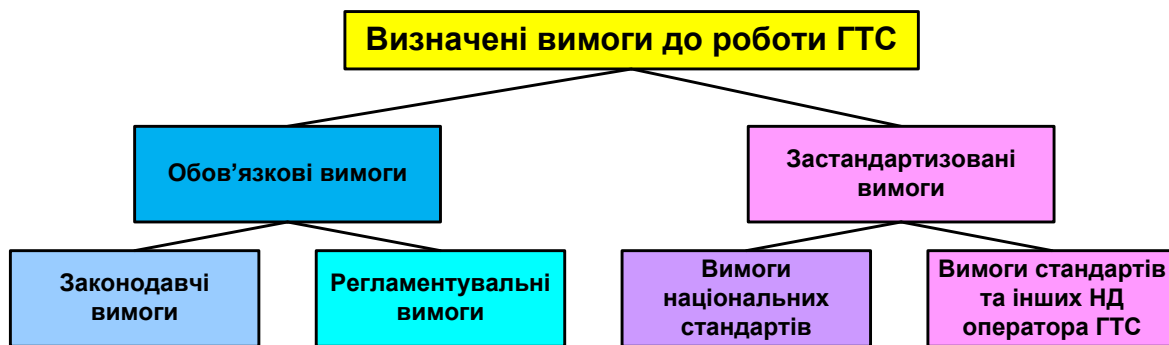

Рисунок 1. Класифікація визначених вимог до роботи ГТС

Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [6, ст. 7] перед ГТС України поставлено завдання перейти на умови функціонування, що діють у Європейському Союзі (ЄС). Вимоги до роботи європейських ГТС та шляхи запровадження їх в Україні подано в таблиці 1.

³ **Визначені вимоги** (англ. specified requirement [3, п. 3.1]) – це заявлені потреби чи сподіванки, зафіксовані в технічних регламентах, стандартах, технічних специфікаціях або іншим способом [4, ст. 1]. У цьому значенні в [3, п. 3.1] застандартизовано українськомовного терміна – **установлена вимога**, проте термін **визначена вимога**, на нашу думку, точніший.

⁴ **Законодавча вимога** (англ. statutory requirement) – це обов'язкова вимога, яку встановив законодавчий орган [1, п. 3.6.6].

⁵ **Регламентувальна вимога** (англ. regulatory requirement) – це обов'язкова вимога, яку встановив орган, що його уповноважив законодавчий орган [1, п. 3.6.7]. Зазвичай це суттєва вимога, що визначає рівень захисту суспільних інтересів. Формулюють суттєву вимогу з погляду результатів, яких треба досягти [4, ст. 10].

⁶ В Україні згідно з [4, ст. 8] перелік національних стандартів, відповідність яким надає презумпцію відповідності продукції, пов'язаних з нею процесів або методів виробництва чи інших об'єктів вимогам певного технічного регламенту, затверджує центральний орган виконавчої влади, до компетенції якого належить цей технічний регламент. У ЄС перелік та зміни до нього під кожну директиву/регламент Нової законодавчої основи (англ. New Legislative Framework) Європейська комісія оприлюднює в Офіційному віснику Європейського Союзу (англ. Official Journal of the European Union, OJ).

Таблиця 1

Вимоги до роботи європейських ГТС та шляхи запровадження їх в Україні

Різновид вимог	Визначають:	Подано в:
Законодавчі вимоги	правові й організаційні засади функціонування європейських ГТС	Третьому енергетичному пакеті щодо газу, який Україна запровадила, ухваливши Закон України «Про ринок природного газу» [7]
Регламентувальні вимоги	суттєві безпекові вимоги	директивах і регламентах ЄС, що їх Україна на виконання своїх зобов'язань, узятих згідно з Угодою про асоціацію з ЄС [8, ст. 56], поступово запроваджує як Технічні регламенти
Застандартизовані вимоги	правила роботи європейських ГТС, а також конкретизують суттєві безпекові вимоги	європейських стандартах газової інфраструктури, що є частиною Зводу європейських стандартів, які Україна згідно з [5, ст. 17] поступово приймає як ідентичні національні стандарти

Із таблиці 1 випливає, що основну частину вимог до роботи ГТС містять саме європейські стандарти газової інфраструктури (ЄСПІ), тому якість роботи ГТС України – це насамперед ступінь відповідності основних характеристик роботи ГТС вимогам ЄСПІ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Європейський комітет зі стандартизації (англ. European Committee for Standardization, CEN), до сфери діяльності якого належать ЄСПІ, публікує кожен європейський стандарт (EN) трьома офіційними мовами (англійською, німецькою, французькою), і ці три офіційні мовні версії мають однакову юридичну силу [9, п. 11.2.1.1]. Згідно з Внутрішнім регламентом CEN [9, п. 11.2.4] країни-члени повинні протягом установленого проміжку часу, зазвичай шести місяців від дати доступності (англ. date of availability, dav) стандарту, надати кожному затвердженому EN статусу національного стандарту без будь-яких змін або підтвердивши офіційну версію (тобто однією з офіційних мов), або перевидавши ідентичний текст. Перевидавати має сенс лише за наявності ідентичного перекладу національною мовою, який може бути як нормативний, так і довідковий. Відповідно є два методи перевидання європейського стандарту (табл. 2): лише національною мовою (**метод перекладання** [10, п. 6.3.3], за якого ідентичний переклад стає нормативним) чи двома мовами: однією з офіційних та національною (**метод передрукування**⁷ [10, п. 6.3.2], за якого текст обраною офіційною мовою, зазвичай англійською, стає нормативним, а ідентичний переклад – довідковим).

⁷ У ДСТУ 1.7:2015 ці методи названо *метод підтвердження, метод перевидання, метод перекладу та метод передруку* [10, п. 6.1.2], що суперечить нормам української мови, зокрема застандартизованим в [11, п. 6.1.4], згідно з якими «треба відрізнити назву процесу від назви наслідку процесу, використовуючи, де це можливо, різні іменники». Так, **підтвердження** – це дія за значенням *підтверджувати*, а **підтвердження** – це подія за значенням *підтвердити* та наслідок, тобто те, що підтверджує щось; **перевидання** – це дія за значенням *перевидати*, а **перевидання** – це подія за значенням *перевидати* та наслідок, тобто те, що перевидано (наступне, чергове видання, новий наклад такого видання); **перекладання** – це дія за значенням *перекладати*, **перекладання** – це подія за значенням *перекласти*, а **переклад** – це наслідок, тобто текст, слово, усний вислів, а також літературний твір, перекладені з однієї мови на другу; **передрукування** – це дія за значенням *передрукувати*, **передрукування** – це подія за значенням *передрукувати*, а **передрук** – це наслідок, тобто те, що передруковано звідкись. З огляду на це терміносполуки з головним іменником *метод* повинні містити іменники на **-ня**, **-ття** з процесовим значенням, утворені від дієслів недоконаного виду, які передають дію

Таблиця 2

Переваги та недоліки різних методів приймання європейських стандартів

Метод	Результат	Переваги та недоліки
1. Метод підтвердження (англ. endorsement method [13, п. 5.2])	Нормативним є текст офіційною мовою CEN	Найпростіший і найдешевший метод. Проте практичному запровадженню стандартів, прийнятих таким методом, у виробничу діяльність українських підприємств заважає те, що фахівці слабо знають офіційні мови CEN
2. Метод перевидання (англ. republication [13, п. 5.3])		
2.1 Метод передрукування (англ. reprinting [13, п. 5.3.2]) з додаванням довідкового українськомовного перекладу	Нормативним є текст офіційною мовою CEN. Текст українською мовою має довідковий статус	Найпривабливіший метод. Такі стандарти зручно застосовувати як усередині країни, так і для роботи з європейськими партнерами
2.2 Метод перекладання (англ. translation [13, п. 5.3.3])	Нормативним є текст українською мовою	Такі стандарти зручно застосовувати всередині країни, проте вади перекладу можуть негативно впливати на роботу з європейськими партнерами

Останніми роками близько 60 % європейських стандартів приймають методом підтвердження (однією з офіційних мов CEN, переважно англійською, з наданням підтверджувального повідомлення). Проте, на наш погляд, лише приймання європейських стандартів методом перекладання або методом передрукування з додаванням довідкового українськомовного перекладу дає змогу не лише ввести такі стандарти в нормативне поле України, а й повноцінно запровадити їх у виробничу діяльність ГТС.

Оскільки будь-який, навіть найліпший, переклад завжди має певні відмінності від першотвору, одним з істотних чинників, що впливають на досягнення відповідності вимогам ЄСПІ, є якість українськомовних перекладів ЄСПІ.

Проблема визначення критеріїв якості перекладу залишається в перекладознавстві дискусійною. Одні автори вважають, що **якість перекладу** (англ. quality of translation, рос. качество перевода) – це оцінний інтегральний показник зробленого перекладу, а його критеріями є *точність, стислість, зрозумілість, літературність* перекладеного тексту [14, с. 75]. Основним з цих критеріїв є *точність*, під якою розуміють тотожність інформації, що її містять першотвір і переклад. Ступінь тотожності залежить від мети перекладання, характеру першотвору й адресата, якому призначено цей переклад [14, с. 226]. Отже, кажучи про точність перекладу, оцінюють лише тотожність змісту й не порівнюють мовних форм першотвору та перекладу.

Інші автори як основні критерії якості розглядають *відповідність* (англ. equivalence, рос. эквивалентность) й *адекватність* (англ. adequacy, рос. адекватность). Ці два поняття раніше вважали синонімами, але наразі їх розрізняють: під *еквівалентністю* переважно розуміють здатність перекладу виконувати ті самі комунікативні завдання, що й першотвір, а поняття *адекватність* стосується переважно до процесу перекладання, й ним позначають

[12, п. Г.5.1.1]. Тому правильно *метод підтвердження, метод перевидання, метод перекладання та метод передрукування*. На це треба зважати, уносячи зміни до ДСТУ 1.7:2015.

відтворення єдності змісту та форми першотвору засобами іншої мови [14, с. 13, 254; 15, с. 10, 67, 162].

Детальний огляд праць з питань якості перекладу виходить за межі цієї статті. Зауважимо лише, що нам невідомі праці, які б зважали на специфіку стандартів як нормативних документів. Тому з огляду на концепцію стандартів ISO 9000 треба визначити **якість перекладу стандартів** як ступінь відповідності власних характеристик перекладених стандартів вимогам.

Мета цієї статті:

– сформулювати сім основних вимог до перекладів європейських стандартів і критерії відповідності цим вимогам;

– розглянути організаційно-методичні й технологічні способи досягти відповідності кожній із зазначених семи вимог та їхній сукупності, що ґрунтуються на концепції ISO 9000;

– приділити особливу увагу ситуаціям суперечності окремих вимог і діям перекладача в таких ситуаціях.

Виклад основного матеріалу

1. Основні вимоги до перекладеного стандарту

1.1. Ідентичність (англ. identity) – основна вимога до перекладеного стандарту. Згідно із Законом України «Про стандартизацію» [5, ст. 17] «у разі прийняття європейського стандарту як національного забезпечується ідентичність національного стандарту відповідному європейському стандарту». З огляду на це як нормативні, так і довідкові переклади європейських стандартів повинні бути ідентичними, тобто повноцінними та стилістично грамотними з точним використанням спеціальної термінології, а кожен структурний складник⁸ перекладеного стандарту – однаковим за своїм технічним змістом⁹ зі структурним складником європейського стандарту [10, п. 3.4].

Згідно з [10, п. 5.2; 13, п. 4.2] перекладений стандарт вважають ідентичним європейському в разі одночасного дотримання такої сукупності умов:

а) перекладений стандарт не відрізняється від європейського ані технічним змістом, ані структурою¹⁰;

б) перекладений стандарт містить лише редакційні зміни¹¹, чітко зазначені в національному вступі.

Критерій ідентичності – дотримання принципу зворотності (англ. vice versa principle), згідно з яким усе, що прийнятне (англ. is acceptable) за умовами європейського стандарту, є прийнятним у національному стандарті, і навпаки [10, п. 3.12; 13, п. 3.11]. Тобто те, до чого зобов'язує європейський стандарт, що він забороняє чи дозволяє, що він рекомендує або чого він не рекомендує, також стосується до національного стандарту [18]. У разі дотримання принципу зворотності відповідність (англ. compliance [13, п. 3.11]) національному стандарту також означатиме відповідність європейському стандарту й

⁸ На нашу думку, щодо стандартів треба розрізняти два поняття: **структурний елемент** (англ. element of a document [16, п. 3.2]), під яким розуміють складник змісту стандарту, що виконує певні функції [11, п. 3.3], та **структурний складник** (англ. subdivision), під яким розуміють **розділ** (англ. clause), **підрозділ** (англ. subclause), **пункт** (англ. subclause), **підпункт** (англ. subclause), **абзац** (англ. paragraph), **додаток** (англ. annex) [16, п. 6.1]. (Див. загальну структуру стандарту на рисунку 1 статті [17]).

⁹ **Технічний зміст** (англ. technical content [13, п. 4.2]) – це сукупність положень, зокрема вимог, які відбивають суть стандарту [10, п. 3.10].

¹⁰ **Структура** (англ. structure [13, п. 3.10]) – порядок розташування розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів, таблиць, рисунків, додатків у стандарті [10, п. 3.11].

¹¹ **Редакційна зміна** (англ. editorial change [13, п. 3.7]) – будь-яка дозволена зміна, що не змінює технічного змісту стандарту (наприклад, заміна крапки як розділового знака, що відокремлює цілу частину числа від дробової, на кому; виправлення будь-яких друкарських помилок, зокрема помилок написання; долучення будь-якого національного довідкового матеріалу: національних приміток, національних додатків, які не суперечать положенням стандарту, не доповнюють і не вилучають їх, а є порадами користувачам; зміна в нумерації сторінок; заміна слів, наприклад «цей європейський стандарт» на «цей стандарт» тощо) [10, п. 3.8, 5.2].

навпаки.

Досягти зворотності можна, якщо дотримувати правил перекладання основних конструкцій європейських стандартів. Так, основною формою присудка в англійськомовних версіях європейських стандартів є:

модальне дієслово + *be* + форма на *-ed* . (1)

Якщо в загальноживаній англійській або німецькій мовах різних модальних дієслів, наприклад англійських *may* і *can*, часто-густо вживають у близьких значеннях, то правила викладання європейських стандартів [16, п. 7; 19, п. 7] установлюють однозначну відповідність між модальним дієсловом і різновидом положення (табл. 3).

Таблиця 3

Уніфіковані мовні форми

Вид положення	Англійські мовні форми	Німецькі мовні форми	Українські мовні форми
Вимога	shall	muss	треба, потрібно, повинен
	shall not	darf nicht	не треба, не потрібно, не повинен
заборонено, не дозволено			
Заборона			
Рекомендація	should	sollte	рекомендовано
	should not	sollte nicht	не рекомендовано
Дозвіл	may	darf	дозволено
	need not	braucht nicht	дозволено не
Можливість і здатність	can	kann	можна, може
	can not	kann nicht	не можна, не може

У [20] запропоновано аналог цих правил, який установлює однозначну відповідність між українською мовною формою і різновидом положення стандарту, а в [21] встановлено відповідність між уніфікованими англійськими мовними формами, застандартизованими на міжнародному та європейському рівнях, й українськими, запропонованими в [20]. Наші пропозиції з певними відмінами застандартизовано в ДСТУ 1.5:2015 [11, додаток Е], а в таблиці 3 їх подано в авторській редакції.

Англійськомовні конструкції з присудком (1) можуть бути як **пасивні** (тобто положенням про **дію/подію**), так і **результатові** (тобто положенням про перебування в певному стані, зумовленому дією/подією). Оскільки пасивні та результаткові конструкції відбивають істотно відмінні з аспектового погляду ситуації позамовної дійсності й різняться граматично, їх треба доконечно й послідовно розрізняти й правильно перекладати на українську мову [22].

Наприклад, поза контекстом вимогу *Pipeline systems shall be sectionalised using line valves* з англійськомовної версії стандарту можна розуміти як **пасивну конструкцію**, що передає вимогу до дії, яку треба виконати на етапах проектування та будівництва, або як **результатову конструкцію**, що передає вимогу до перебування трубопровідної системи в певному стані, зумовленому попередньою закінченою дією/подією. Перекладаючи стандарт, дуже важливо розрізняти ці два варіанти, оскільки вимогу у формі **пасивної конструкції** задресовано проектувальникові чи будівельникові, який повинен виконати певні дії, а у формі **результатової конструкції** – операторові трубопровідної системи, який, уводячи

систему в експлуатацію, повинен переконатися, що система вже перебуває в зазначеному стані. У [22] показано, що для всіх різновидів положень стандарту українська мова має відповідні засоби перекладання як пасивних, так і результативних конструкцій. Проілюструємо це лише на прикладі вимоги.

Так, англійськомовні двочленні пасивні конструкції, що передають вимогу, треба перекладати українськомовними безособовими конструкціями зі складеним головним членом, побудованими зі станівника з відповідною модальністю (**треба** чи **потрібно**, див. таблицю 3) та інфінітива. Наприклад, для поданої вище вимоги – це *Трубопровідні системи треба розбивати на ділянки лінійними кранами*.

Англійськомовні результативні конструкції, що передають вимоги, треба перекладати українськомовними конструкціями з ускладненим (трикомпонентним) іменним присудком, який містить поданий у таблиці 3 предикативний прикметник **повинен** (у відповідній родовій формі однини чи у множині), інфінітив зв'язкового дієслова **бути** і пасивний дієприкметник доконаного виду. Наприклад: *Трубопровідні системи повинні бути розбиті на ділянки лінійними кранами*.

Отже, кажучи про ідентичність перекладеного стандарту європейському, мають на увазі технічний зміст та структуру, але не форму вислову¹², яку принципово не можна зберегти через відмінність лексичних, морфологічних, синтаксичних і стилістичних норм перекладової мови (англ. target language) від зазначених норм першотвірної мови (англ. source language).

1.2. Раціональна стислість (англ. linguistic economy) – вимога до перекладеного стандарту, яка характеризує лаконічність перекладеного тексту, відсутність зайвих слів, багатослівності. Стислості перекладу насамперед досягають уживанням стислих і точних термінів-відповідників. На жаль, часто-густо замість творення таких українськомовних термінів-відповідників на основі моделей, викладених у ДСТУ 3966:2009 [12, додаток Г], використовують довгі описові конструкції.

Критерій стислості – кількість слів/знаків з пропусками.

У таблиці 4 подано терміни-відповідники, що позначають основне поняття з англійськомовної та німецькомовної версій Директиви 2014/68/EU й Технічного регламенту [23, п. 3 16)], яким в Україні запроваджено зазначену Директиву. Наприкінці кожного терміна в дужках проставлено кількість слів/кількість знаків із проміжками. Ці дані свідчать про те, що найстислишим є однослівний німецькомовний термін. Англійськомовний термін складається з двох слів, тоді як українськомовний – з п'яти, а основною вадою його є навіть не довжина, а складність уживання через наявність підрядного речення. Цей українськомовний термін є калькою з російськомовного терміна *оборудование, работающее под давлением* [24], форму якого зумовлює нездатність російської мови утворити прикметника від іменника *давление*. Українська мова, на відміну від російської, творить від іменника *тиск* два прикметники *тисковий* і *підтисковий* [25, с. 960, 1371], що дає змогу побудувати до *pressure equipment* за тою самою моделлю *прикметник + іменник* двослівного відповідника *підтискове обладнання*, довжина якого практично не відрізняється від довжини англійськомовного терміна.

Таблиця 4

Терміни-відповідники англійською, німецькою та українською мовами

DIRECTIVE 2014/68/EU, Article 2	RICHTLINIE 2014/68/EU, Artikel 2	Технічний регламент [23, п. 3 16)]	Наша пропозиція
pressure equipment (2/18)	Druckgeräte (1/11)	обладнання, що працює під тиском (5/32)	підтискове обладнання (2/21)

¹² **Форма вислову** (англ. wording [13, п. 4.2]) – мовна форма, у якій подано певне положення стандарту.

1.3. Зрозумілість (англ. perspicuousness) – вимога до перекладеного стандарту, що характеризує відсутність у ньому двозначностей, неясностей і зворотів, які ускладнюють сприймання його положень.

Критерій зрозумілості – кількість положень стандарту, які неоднаково розуміють різні фахівці певної кваліфікації.

Щоб досягти потрібної зрозумілості, перекладач повинен сам чітко розуміти суть положень європейського стандарту-першотвору, який він перекладає. Таке розуміння залежить як від знань та кваліфікації власне перекладача, так і від ясності викладу першотвору.

Порівняння офіційних версій багатьох ЄСПІ, результати якого викладено в [26], свідчать про те, що між цими версіями є певні відмінності, частину з яких можна покласифікувати як неточності, пов'язані з людським чинником, а інші зумовлені ментальними особливостями носіїв різних мов і граматичними та стилістичними особливостями цих мов. Зокрема, ті самі положення в англійськомовній версії викладено зазвичай стисліше й абстрактніше, а в німецькомовній – докладніше й конкретніше¹³.

Окрім того, аналітичний характер англійської мови іноді може створювати двозначності. Наприклад, англійськомовна версія EN 12732:2013 + A1:2014 містить словосполучення *any specific property requirements* (п. 5), яку можна зрозуміти як *будь-які вимоги до спеціальних властивостей*, так і *вимоги до будь-яких спеціальних властивостей*, тоді як німецькомовна версія *alle Anforderungen an spezifische Eigenschaften* свідчить про те, що правильним є перший варіант. Так само важко зрозуміти зв'язки між компонентами ланцюжка *transmission pipeline girth welding code* (табл. G.3 цього стандарту) та значення в ньому терміна *girth*, яке за словниками [27, т. 1, с. 478] має такі українськомовні відповідники: 1) попряга; 2) обхват (*дерева тощо*); 3) пояс. Проте німецькомовна версія цієї словосполучення *Norm für das Schweißen von Rundnähten an Transportleitungen* свідчить про те, що англ. *girth* – це скорочення від *girth weld* – кільцевий шов, а всю словосполучення треба подавати українською як *правила зварювання кільцевих швів на магістральних трубопроводах*.

Тому хибним є підхід, коли як першотвір європейського стандарту розглядають лише одну англійськомовну версію.

Навпаки, для отримання зрозумілої українськомовної версії європейських стандартів треба розробити й запровадити спеціальну технологію, яка б ґрунтувалася на:

– одночасному використуванні всіх трьох офіційних мовних версій стандарту: безпосередньому перекладанні з однієї з них, наприклад з англійськомовної, і перевірці всіх складних та сумнівних місць за двома іншими мовними версіями. Зауважимо, що підхід, який ґрунтується на використуванні двох і більше офіційних мовних версій, зафіксовано в прийнятому в Україні нормативно-правовому акті, який регламентує перекладання європейського законодавства і передбачає зокрема, що «для забезпечення достовірності перекладу акта *acquis* ЄС з англійської мови враховується текст, складений іншою офіційною мовою ЄС» [28, п. 4];

– фіксуванні у примітках перекладача всіх розбіжностей між офіційними мовними версіями й те, який мовний варіант певного положення обрано для перекладання. Наприклад: «**Примітка перекладача.** Назву цього розділу перекладено з німецької “Durchführung der Schweißarbeiten”».

1.4. Застандартизованість термінології (англ. standardizedness of terminology) – вимога вживати в перекладеному стандарті лише застандартизованої термінології, що забезпечує термінологічну узгодженість його із системою українськомовних НД.

¹³ На нашу думку, такий докладний і конкретний виклад буде зручніший і для українських фахівців, які ментально звикли до чітких й однозначних застандартизованих правил, яких треба дотримувати.

Критерій застандартизованості термінології – кількість ужитих «саморобних» слів або словосполук за наявності правильних застандартизованих термінів.

Щоб з'ясувати способи досягти відповідності цій вимозі, проаналізовано Каталог національних стандартів та кодексів усталеної практики станом на 01.03.2019 року.

Згідно з цим Каталогом в Україні прийнято (тобто чинних або тих, що набудуть чинності) 1091 термінологічний стандарт, з яких лише 308 (тобто близько 28 %) ідентичні європейським і міжнародним. Причому з цих 308 стандартів 77 ідентичних стандартів прийнято методом підтвердження, тобто вони не містять українськомовних відповідників узагалі.

Отже, для перекладання європейських стандартів повноцінно можна використовувати лише 231 ідентичний термінологічний стандарт.

З 1091 термінологічного стандарту 591 (тобто близько 54 %) прийнято до 2000 року (тобто до прийняття ДСТУ 3966–2000, у якому вперше в Україні застандартизовано правила термінологічної роботи), а лише 500 (тобто 46 %) – після 2000 року.

Використовуючи стандарти, прийняті до 2000 року, треба мати на увазі, що згідно з [12, п. 7.4.9.2] «якщо термін або визначення запозичуваної терміностації *не відповідає вимогам цього стандарту*, зокрема вимогам додатків Г і Д, то до терміносистеми можна додати скоригований варіант запозиченої терміностації, виправивши її граматично й стилістично, додавши чи змінивши ознаки, що розкривають зміст поняття. Зміни в такому разі не повинні порушувати змісту й обсягу поняття».

Отже, щоб забезпечити вживання лише застандартизованої термінології, треба:

– надати перекладачам європейських стандартів швидкий і зручний інтернет-доступ до термінології, застандартизованої в українськомовних НД, насамперед в європейських і міжнародних термінологічних стандартах, прийнятих як національні стандарти України, що встановлюють відповідність між українськомовними, з одного боку, й англійськомовними (німецькомовними) термінами, з другого боку, у певній предметній сфері;

– прийняти як національні стандарти України основні європейські та міжнародні термінологічні стандарти (vocabulary – словники) і лише методом перекладання.

1.5. Системність (англ. consistency) – вимога термінологічної узгодженості перекладеного стандарту з перекладами документів, посилки¹⁴ на які він містить.

Критерій системності – кількість випадків термінологічної неузгодженості перекладеного стандарту з перекладами посилкових документів.

Практично кожен європейський стандарт містить посилки на інші НД, переважно європейські стандарти. Ці посилки поділено на нормативні, обов'язкові для застосування цього EN, та довідкові, потрібні, щоб виконувати рекомендації, що їх містить цей EN, та розуміти його положення. Наприклад, основні функційні стандарти газової інфраструктури залежно від стандарту містять від 3 до 65 посилки, з яких від 3 до 41 – нормативні [30, табл. 1]. Тому хибним є підхід до перекладання, за якого кожен EN розглядають як окремий самостійний текст, а не як частину зводу європейських стандартів.

Якщо посилкові документи прийнято в Україні як національні стандарти і є українськомовний переклад цих документів, перекладач повинен узгоджувати термінологію, яку він використовує у своєму перекладі, з термінологією вже перекладених посилкових документів, щоб тим самим англійськомовним

¹⁴ З огляду на вимогу ДСТУ 1.5 [11, п. 6.1.4], яка відбиває характерні властивості української мови, треба відрізнити назву процесу *посилання* (англ. referencing [16, п. 10]), тобто дії за значенням *посилатися*, від назви наслідку процесу *посилки* [29, с. 603–604] (англ. reference [16, п. 10]), тобто вказівки в тексті стандарту, яка адресує користувача до іншого документа. Відповідно від іменника *посилка* за природною українською словотвірною моделлю (наприклад, *виставка* → *виставковий*) утворився прикметник *посилковий*, який є відповідником рос. *ссылочный* [17].

(німецькомовним) термінам відповідали однакові українськомовні.

Приклади недотримання цього принципу бачимо й в офіційних версіях європейських стандартів. Наприклад, англійськомовна версія EN 12732:2013 + A1:2014 містить підрозділ C.2.3 Addition to EN ISO 10863:2011, Clause 5, «Examination Levels». Проте в EN ISO 10863:2011 цей розділ 5 англійською має назву «Testing levels». Причину цієї помилки можна легко зрозуміти, порівнявши назву підрозділу C.2.3 в німецькомовній версії EN 12732:2013 + A1:2014 та назву розділу 5 у німецькомовній версії EN ISO 10863:2011. Вони збігаються – «Prüfklassen». Отже, німецькомовна версія підрозділу C.2.3 EN 12732:2013 + A1:2014 була первинною, а для англійськомовної версії цього стандарту «Prüfklassen» переклали як «Examination Levels», не подивившись в англійськомовну версію EN ISO 10863:2011. З огляду на це український перекладач повинен *англ. examination level* та *testing level* і *нім. Prüfklasse* перекладати на українську мову однаково як **Рівень контролювання** згідно з назвою нещодавно прийнятого ДСТУ EN ISO 17640:2018 (EN ISO 17640:2017, IDT; ISO 17640:2017, IDT).

1.6. Однозначність термінології (*англ. monosemy*) – вимога до перекладеного стандарту, згідно з якою в межах перекладу певного стандарту та пов'язаних з цим стандартом посилкових документів кожен українськомовний термін повинен відповідати лише одному поняттю й, навпаки, кожне поняття треба позначати лише одним терміном.

Критерій однозначності термінології – кількість у перекладеному стандарті термінів-синонімів та багатозначних термінів, ужитих у різних значеннях.

На жаль, принципу однозначної відповідності не дотримують і перекладачі офіційних мовних версій. Наприклад, у німецькомовній версії вже згаданого стандарту EN 12732:2013 + A1:2014, яка, на нашу думку, є першотвором, поняття **готування до зварювання** по всьому тексту позначено одним терміном **Schweißnahtvorbereitung**, тоді як в англійськомовній версії цього стандарту, яка є перекладом, це поняття в одних місцях позначено терміном **joint preparation**, а в інших – **weld preparation**. З огляду на це обидва англійськомовні терміни-синоніми треба подавати одним українськомовним відповідником.

1.7. Мовна правильність (*англ. linguistic correctness*) – вимога до перекладеного стандарту, що характеризує відповідність перекладеного тексту стандарту лексичним, морфологічним, синтаксичним, словотвірним і стилістичним нормам сучасної української мови, зокрема застандартизованим у [11, п. 6.1] та [12, додатки Г і Д].

Критерій мовної правильності – кількість порушень цих норм.

Застандартизовані вимоги до викладання НД з посилками на пункти чинних на той час версій зазначених стандартів викладено в наших працях [31; 32] у формі десяти правил українського ділового й наукового стилю та показано відмінність цих правил від практики, узвичаєної під впливом російської мови. Набутий за ці майже 15 років граматичний і термінологічний досвід та повернення до наукового обігу класичних словників і граматик української мови роблять актуальним новий погляд на зазначені правила, що має стати предметом окремої статті.

2. Суперечності між окремими вимогами

Між визначеними вище вимогами можуть виникати і зазвичай виникають певні суперечності: найстилісший текст не завжди зрозумілий, застандартизована термінологія, на жаль, не завжди відповідає нормам сучасної української мови, а вживання лише застандартизованої термінології може порушувати вимогу системності, оскільки перекладачі посилкових документів самі вжили певних «саморобних» термінів замість застандартизованих. У разі таких суперечностей перевагу треба, на нашу думку, віддавати дотримувannya вимог, поданих у лівій колонці таблиці 5.

Таблиця 5

Суперечність між окремими вимогами

Переважна вимога в цій парі	Суперечність	Другорядна вимога в цій парі
Зрозумілість перекладеного тексту	↔	Раціональна стислість перекладеного тексту
Мовна правильність перекладеного тексту	↔	Уживання лише застандартизованої термінології
Уживання лише застандартизованої термінології	↔	Системність перекладеного тексту

Отже, у разі суперечностей перекладач повинен ухвалювати рішення, що мають компромісний характер, і фіксувати ці рішення у примітках перекладача. Наприклад, що:

- певний застандартизований термін не відповідає нормам української мови й тому його замінено на інший – правильний, бажано з посиланням на авторитетні словники, де зафіксовано останній;
- у посилковому документі замість правильного застандартизованого терміна вжито «саморобного» тощо.

3. Постійне поліпшування перекладів

Приймання європейських стандартів саме методом передруковування з додаванням довідкового українськомовного перекладу дає змогу запровадити технологію постійного поліпшування перекладів, подану на рисунку 2.

Для отримування якісних та узгоджених українськомовних перекладів усієї сукупності взаємопов’язаних стандартів газової інфраструктури треба:

- розробити письмову інструкцію перекладача, яка б, з одного боку, спиралася на досвід європейської та української стандартизації, а з другого, зважала б на морфологічні, синтаксичні та словотвірні особливості української мови;
- скласти глосарій термінів, наявних у термінологічних статтях усіх взаємопов’язаних стандартів, одноманітно та системно перекласти ці терміни й визначення на українську мову, а потім використовувати цей глосарій у своїй перекладацькій роботі.

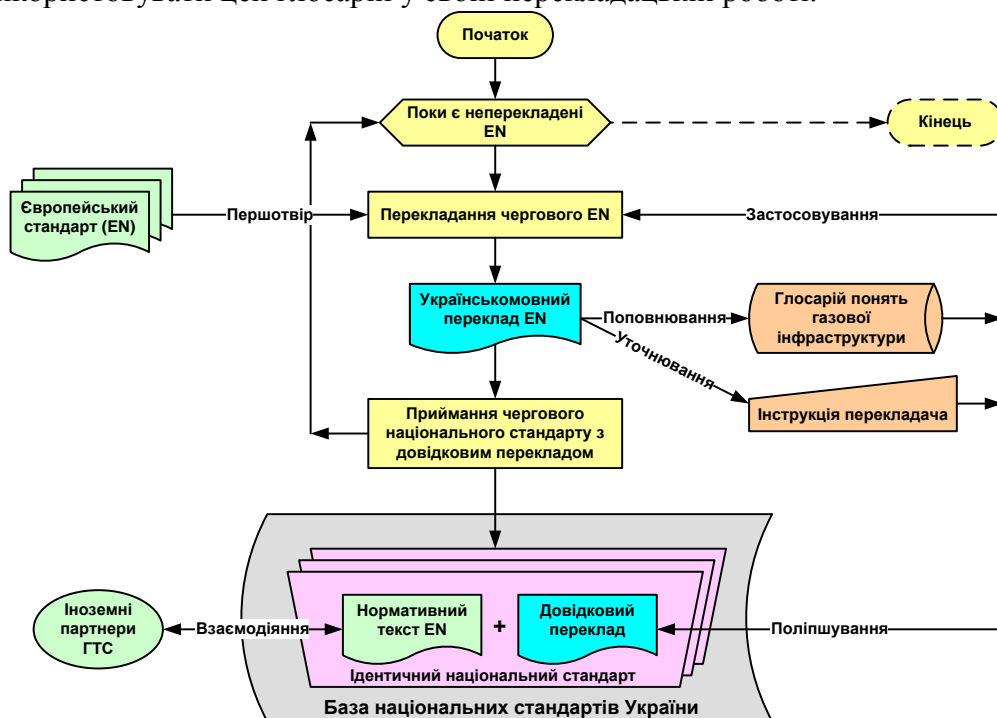

Рисунок 2. Постійне поліпшування перекладів

За результатами кожного перекладення глосарій поповнюють, а інструкцію, за потреби, уточнюють. У разі виявлення певних вад попередніх перекладів їх також можна поліпшувати, оскільки ці переклади мають довідковий статус (табл. 2), і таке поліпшення не змінює нормативного тексту національного стандарту, викладеного однією з офіційних мов СЕН.

Висновки

1. Одним із чинників, що впливають на роботу ГТС, є якість перекладених європейських стандартів газової інфраструктури, які визначають правила роботи європейських ГТС і конкретизують суттєві безпекові вимоги.

2. Перекладання постійно оновлюваної сукупності ЄСПІ на українську мову – це нескінченний процес, який якісно відрізняється від звичайної діяльності перекладачів не тільки художніх, а й фахових текстів. Тому це перекладання треба розглядати не як мистецтво окремих «гуру» і не як кустарний промисел, а як сучасне виробництво, яке треба поставити на «індустрійні рейки».

3. Запропоновано технологію постійного поліпшування якості перекладених стандартів, у межах якої треба:

➤ приймати європейські стандарти газової інфраструктури як ідентичні національні стандарти України методом передруковування з додаванням довідкового українськомовного перекладу;

➤ нагромаджувати досвід у формі глосарію основних понять газової інфраструктури та інструкції перекладача й постійно доповнювати й оновлювати їх за результатами кожного наступного перекладення;

➤ у разі виявлення певних вад попередніх перекладів поліпшувати їх за результатами перекладення наступних стандартів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів : ДСТУ ISO 9000:2015 (ISO 9000:2015, IDT). – К. : ДП «УкрНДНЦ», 2016. – VI, 45 с. – (Національний стандарт України).
2. Словник української мови : в 11-ти т. / Ред. кол. : І. К. Білодід та ін. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Т. 1–11.
3. Оцінювання відповідності. Словник термінів і загальні принципи (ISO/IEC 17000:2004, IDT) : ДСТУ ISO/IEC 17000:2007. – К. : Держспоживстандарт України, 2008. – VI, 20 с. – (Національний стандарт України).
4. Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» від 15.01.2015 № 124-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/124-19>
5. Закон України «Про стандартизацію» від 05.06.2014 № 1315-VII (з останніми змінами, внесеними згідно із Законом України від 02.10.2018 № 2581-VIII). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>
6. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 № 2411-VI (з останніми змінами згідно із Законом України від 21.06.2018 № 2469-VIII). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
7. Закон України «Про ринок природного газу» від 09.04.2015 № 329-VIII (зі змінами згідно із Законом України від 22.09.2016 № 1541-VIII). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/329-19>
8. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

9. Common Rules For Standardization Work : CEN/CENELEC Internal Regulations – Part 2:2018. – CEN/CENELEC, 2018. – 64 p. (Загальні правила роботи зі стандартизації : Внутрішній регламент CEN/CENELEC – Ч. 2). – Режим доступу : https://boss.cen.eu/ref/IR2_E.pdf
10. Національна стандартизація. Правила та методи прийняття та застосування міжнародних і регіональних нормативних документів : ДСТУ 1.7:2015 (ISO/IEC Guide 21-1:2005, NEQ; ISO/IEC Guide 21-2:2005, NEQ). – К. : ДП «УкрНДНЦ», 2015. – IV, 30 с. – (Національний стандарт України).
11. Національна стандартизація. Правила розроблення, викладання та оформлення національних нормативних документів : ДСТУ 1.5:2015. – К. : ДП «УкрНДНЦ», 2015. – IV, 61 с. – (Національний стандарт України).
12. Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять : ДСТУ 3966–2009. – К. : Держспоживстандарт України, 2010. – IV, 31 с. – (Національний стандарт України).
13. Regional or national adoption of International Standards and other International Deliverables – Part 1: Adoption of International Standards : ISO/IEC Guide 21-1:2005. – First edition. – ISO/IEC, 2005. – VI, 24 p. (Приймання на регіональному та національному рівнях міжнародних стандартів та інших міжнародних документів. Частина 1. Приймання міжнародних стандартів). – Режим доступу : http://www.iso.org/iso/iso_iec_guide_21-1_2005.pdf
14. Нелюбин Л. Л. Толковый переводоведческий словарь / Л. Л. Нелюбин. – 3-е изд., перераб. – М. : Флинта; Наука, 2003. – 320 с.
15. Основные понятия англоязычного переводоведения. Терминологический словарь-справочник / РАН ИНИОН; Отв. ред. и сост. М. Б. Раренко. – М., 2011. – 252 с. – (Сер.: Теория и история языкознания).
16. Principles and rules for the structure and drafting of CEN/CENELEC Publications (ISO/IEC Directives – Part 2:2016, modified) : CEN/CENELEC Internal Regulations Part 3:2017. – CEN/CENELEC, 2017. – 109 p. (Принципи та правила структурування та складання публікацій CEN/CENELEC : Внутрішній регламент CEN/CENELEC Частина 3:2017). – Режим доступу : ftp://ftp.cencenelec.eu/CENELEC/IR/CENCENELEC_IR3_EN.pdf
17. Гінзбург М. Д. Нові міжнародні та європейські правила структурування стандартів і пропозиції щодо запровадження їх в Україні / Гінзбург М. Д., Овчаренко Л. Л., Ключь А. М. // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2018. – № 2. – С. 39–49.
18. Гінзбург М. Проблема ідентичності перекладу міжнародних та європейських стандартів / Михайло Гінзбург // Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: збірник наукових праць / за заг. ред. А. Г. Гудманяна, С. І. Сидоренка. – К. : Аграр Медіа Груп, 2015. – С. 66–72.
19. Regeln für den Aufbau und die Abfassung von CEN/CENELEC-Publikationen (ISO/IEC Direktiven – Teil 2:2016, modifiziert) : CEN-CENELEC- Geschäftsordnung – Teil 3:2017. – CEN/CENELEC, 2017. – 113 p. (Правила структурування та складання публікацій CEN/CENELEC : Внутрішній регламент CEN/CENELEC – Частина 3:2017). – Режим доступу : ftp://ftp.cencenelec.eu/CENELEC/IR/CENCENELEC_IR3_DE.pdf
20. Гінзбург М. Д. Пропозиції щодо однозначності викладання положень нормативних документів засобами української мови / М. Д. Гінзбург, С. Є. Коваленко // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2015. – № 1. – С. 6–18.
21. Гінзбург М. Д. Пропозиції щодо методики перекладання положень англійських нормативних документів засобами української мови / М. Д. Гінзбург, С. Є. Коваленко // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2015. – № 2. – С. 12–24.
22. Гінзбург М. Типові синтаксичні конструкції європейських стандартів та перекладання їх на українську мову / Михайло Гінзбург // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2018. – № 890. – С. 3–14.
23. Технічний регламент обладнання, що працює під тиском, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 16.01.2019 № 27. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/814-2018-%D0%BF>
24. Федеральные нормы и правила в области промышленной безопасности «Правила промышленной безопасности опасных производственных объектов, на которых используется

- оборудование, работающее под избыточным давлением». [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.gosnadzor.ru/industrial/equipment/acts/%D0%A4%D0%9D%D0%9F%20%D0%9E%D0%A0%D0%9F%D0%94%20%D1%80%D0%B5%D0%B3%20%D0%9C%D0%B8%D0%BD%D1%8E%D1%81%D1%82%20%D1%80%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%B7.pdf>
25. Англійсько-українсько-англійський словник наукової мови (фізика та споріднені науки). Частина II – українсько-англійська / Уклад.: О. Кочерга, Є. Мейнарович. – Вінниця : Нова книга, 2010. – 1562 с.
26. Гінзбург М. До створення методики перекладання європейських стандартів (на прикладі стандартів газової інфраструктури) / Михайло Гінзбург // Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: збірник наукових праць / за заг. ред. А. Г. Гудманяна, С. І. Сидоренка. – К. : Аграр Медіа Груп, 2018. – С. 51–60.
27. Англо-український словник: У 2-х т. – Близько 120 000 слів / Склав М. І. Балла. – К. : Освіта, 1996. – Т. 1. – 752 с.; Т. 2. – 712 с.
28. Порядок здійснення перекладу на українську мову актів Європейського Союзу *acquis communautaire*, пов'язаних з виконанням зобов'язань України у сфері європейської інтеграції, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 31.05.2017 № 512. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/512-2017-%D0%BF>
29. Українсько-російський словник / Андрій Ніковський. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. – XII, 864 с. – Репринт з видання 1926 р. (Серія «Словникова спадщина України»).
30. Гінзбург М. Д. Щодо запровадження вимог основних європейських стандартів газової інфраструктури в роботу газотранспортної системи України / Гінзбург М. Д., Требульова І. О., Ключ А. М. // Нафтогазова галузь України, 2018. – № 4. – С. 3–10.
31. Гінзбург М. Десять правил українського ділового та наукового стилю / М. Гінзбург // Стандартизація, сертифікація, якість, 2004. – № 2. – С. 24–30.
32. Гінзбург М. Система правил українського ділового і наукового стилю / М. Гінзбург // Українська мова, 2006. – № 2. – С. 30–43.

Гинзбург М. Д., Ключ А. М.

ПОСТОЯННОЕ УЛУЧШЕНИЕ ПЕРЕВОДОВ ЕВРОПЕЙСКИХ СТАНДАРТОВ КАК СРЕДСТВО ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА РАБОТЫ ГАЗОТРАНСПОРТНОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

В статье дана классификация основных требований к работе газотранспортной системы Украины в условиях перехода на европейские технические нормы и стандарты. Показано, что одним из существенных факторов, влияющих на достижение соответствия требованиям европейских стандартов газовой инфраструктуры, является качество их украиноязычных переводов. Сформулированы семь основных требований к переводам европейских стандартов и критерии соответствия этим требованиям. Рассмотрены организационно-методические и технологические способы достижения соответствия каждого из указанных требований и их совокупности, основанные на концепции ISO 9000. Особое внимание уделено ситуациям противоречий отдельных требований и действий переводчика в таких ситуациях.

Ключевые слова: газотранспортная система, европейский стандарт, процесс перевода, результат перевода, качество, постоянное улучшение, требование, идентичность, рациональная краткость, понятность, стандартизованность терминологии, системность, однозначность терминологии, языковая правильность.

M. D. Ginzburg, A. M. Kliun

CONTINUAL IMPROVEMENT OF TRANSLATION OUTPUT OF EUROPEAN STANDARDS AS A MEANS OF PROVIDING QUALITY OF OPERATION OF UKRAINE'S GAS TRANSMISSION SYSTEM

The article classifies basic requirements for operation of Ukraine's gas transmission system

under the conditions of transition to European technical norms and standards. It also shows that one of the important factors influencing the achievement of compliance with the requirements of European standards relating to gas infrastructure is the quality of their Ukrainian-language translation outputs. Seven basic requirements were defined for the translation outputs of European standards and the criteria to comply with such requirements. Consideration was given to organizational, methodological and technological procedures to achieve compliance with each of these requirements and their combinations based on the ISO 9000 concept. Special attention was drawn to the cases of conflicts between separate requirements and translator`s actions in such cases.

Key words: *gas transmission system, European standard, translation, translation output, quality, continual improvement, requirement, identity, linguistic economy, perspicuousness, standardizedness of terminology, consistency, monosemy, linguistic correctness*